

ВЗАЄМОДІЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ)

Стаття присвячена розглядові комплексної взаємодії вербальних та невербальних засобів комунікації в ритуальному політичному дискурсі. Розглядаються поняття мовної особистості, мовленнєвого портрету та складові мовної особистості. Увага зосереджена на аналізі відеозапису промови экс-прем'єр-міністра Великої Британії Тоні Блера з урахуванням тактик та стратегій маніпулятивного впливу на аудиторію.

Ключові слова: маніпулятивний вплив, мовна особистість, комунікативна провакативна стратегія, поведінка натовпу, структурно-мовний рівень, лінгвокогнітивний рівень, мотиваційний рівень, комунікативний рівень.

Стаття посвячена рассмотрению комплексного взаимодействия вербальных и невербальных средств коммуникации в ритуальном политическом дискурсе. Рассматриваются понятия языковой личности и речевого портрета, составляющие языковой личности. В центре внимания находится анализ видеозаписи выступления экс-премьер-министра Великобритании Тони Блера с учетом тактик и стратегий манипуляционного влияния на аудиторию.

Ключевые слова: манипуляционное влияние, языковая личность, коммуникативная провокационная стратегия, поведение толпы, структурно-языковой уровень, лингвокогнитивный уровень, мотивационный уровень, коммуникативный уровень.

The article deals with the analysis of the verbal and non-verbal means' complex interaction in the ritual political discourse. The notions of language personality and person's speech portrait, as well as the language personality components. The emphasis is given to the analysis of the then-prime-minister of GB Tony Blare's speech with the tactics and strategies of manipulative impact taken into account.

Key words: manipulative impact, language personality, communicative provocative strategy, crowd behavior, structural and linguistic level, linguistic and cognitive level, motivational level, communicative level.

Сучасні лінгвістичні студії зосереджують свої зусилля на комплексному дослідженні мовних явищ. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення соціокультурних особливостей використання мовних засобів дає можливість дослідити культурологічні, психологічні, соціальні аспекти прояву мовної особистості та особливості мовного портрету політика.

В сучасні лінгвістиці питання мовної особистості розглядається з декількох точок зору. Ю. М. Караулов [1, с. 36] пропонує структуру мовної особистості що складається з трьох рівнів, а саме, нульового (вербально-семантичного), першого (лінгво-когнітивного) та другого (мотиваційного). Дана трьохрівнева модель дозволяє розглядати різноманітні якісні ознаки мовленнєвої особистості у рамках трьох істотних характеристик – вербально семантичної, чи власне мовленнєвої, когнітивної (пізнавальної) і прагматичної. Вербально-семантична характеристика складається з лексикуму індивідууму – всього запасу слів, яким він користується у природній вербальній комунікації.

Когнітивна характеристика пов'язана з інтелектуальним середовищем особистості, пізнавальною діяльністю людини, що передбачає мисленнєві процеси. У кожного індивідууму виробляються ідеї, концепти, які відображають його бачення "картини світу", Прагматична характеристика визначається цілями і задачами комунікації – намірами того, хто говорить, його інтересами, мотивами і конкретними комунікативними установками [2]. В свою чергу, В. В. Красних виокремлює наступні пов'язані з мовною особистістю поняття як **"людина що говорить"** (особистість що породжує та сприймає мовленнєві повідомлення під час комунікації), **мовна особистість** (реалізація мовної особистості у комунікації з дотриманням певної сукупності знань та уявлень), **мовленнєва особистість** (реалізація мовної особистості з залученням та реалізацією комунікативних тактик та стратегій) та комунікативна особистість (певна особа що бере участь у конкретному комунікативному акті) [3, с. 50–51]. В. І. Карасик, відомий російський дослідник, пропонує п'ятиелементне наповнення поняття **мовленнєвої організації** людини, яке співвідноситься з поняттям **мовленнєвої діяльності** як сутність і прояв: 1) **мовна здатність** як органічно закладена в людині можливість вербального спілкування, зумовлена її психосоматичними особливостями; 2) **комунікативна потреба** як адресантність, спрямованість на комунікативні умови, учасників спілкування, певний мовний колектив; 3) **комунікативна компетенція** як набуте вміння здійснювати спілкування у різноманітних регістрах для здійснення своїх комунікативних цілей; 4) **мовна свідомість** як активне вербальне відображення зовнішнього світу у внутрішньому; 5) **мовленнєва поведінка** як система свідомих та несвідомих вчинків, через які розкривається характер і спосіб життя людини [4, с. 6]. Варто зауважити, що в сучасних лінгвістичних розвідках використовуються такі терміни як **мовленнєва особистість** [5], дискурсивна особистість [6], та харизматична мовна особистість [7]. Психолінгвістика та соціолінгвістика розглядають мовну особистість через соціальну роль, яку вважають за "схвалений суспільством еталон поведінки, котрий відповідає конкретній ситуації спілкування і соціальній позиції (статусу) особистості" [4, с. 149].

Порівняння поглядів В. В. Красних та В. І. Карасика на природу поняття мовної особистості, дає підстави вважати, що використані у них поняття співвідносяться у такий спосіб: **"людина, що говорить"**, **мовна особистість** (В. В. Красних) **"мовна здатність, мовна свідомість"** (В. І. Карасик); **мовленнєва особистість** (В. В. Красних) **" комунікативна потреба, комунікативна компетенція, мовленнєва поведінка"** (В. І. Карасик). При цьому слід зауважити, що комунікативна особистість, на важливості якої наголошує В. В. Красних, залишається поза межами цієї дихотомії з огляду на її природу: комунікативна особистість розкривається та функціонує лише у певному комунікативному аспекті та зазнає впливу мінливих комунікативних факторів.

Соціальна роль пов'язується з поняттям соціального статусу людини в суспільстві. Дослідники займалися питаннями соціального статусу та його впливу на мовленнєву поведінку людини. Так, наприклад, В. І. Карасик

пов'язує певні типи дискурсу з відповідним соціальним статусом мовця [4, с. 6]. Психологи [8, 9] зазначають, що людина зазвичай виконує три основні соціальні ролі: Батько, Дорослий та Дитина. Ролі Батькові притаманні авторитаризм та нав'язування "правильної моралі", намагання керувати свідомістю інших, безапеляційні заяви тощо. Дорослий – домінування раціоналізму та здорового глузду. Дорослі намагаються максимально об'єктивно та тверезо оцінювати життєву чи комунікативну ситуацію, зазвичай виступають посередником. Щодо Дитини, її поведінка характеризується ірраціональністю, емоційним сприйняттям світу.

Узагальнюючи вищенаведене, зазначимо, що під мовленнєвою особистістю розуміємо сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення і сприйняття нею мови (текстів, символів), які розрізняються: а) мірою структурно-мовленнєвої складності; б) глибиною і точністю відображення дійсності; в) певною цільовою спрямованістю.

Також варто зауважити, що дослідники, наприклад О. П. Фесенко [10, с. 159] вказує на існування двох базових підходів до розгляду мовної особистості, а саме, широкої (колективної) та вузької (індивідуальної). Такий підхід дає підстави виокремлювати, наприклад, мовному особистість представника певного етносу, професії. При розгляді широкої мовної особистості остання розглядається як абстракція, модель якої базується на аналізі особливостей мовлення певних носіїв мови. Дослідники, наприклад, О. Л. Каменська [11], Д. Є. Барашева [12], Л. Н. Солодянкіна [13, с. 156] та С. В. Леорда [14, с. 6] вказують, що диференціювання мовних особистостей передбачає не лише притаманні їм особливості, але й специфіку функціонування соціально-психологічних параметрів, для чого пропонується поняття мовного портрету особистості.

Мовну особистість можна розглядати з позицій свідомості та мовної поведінки. Предметом цієї статті є мовна особистість в політичному дискурсі. Мовна особистість політика проявляється через мовний портрет. Особливої важливості і наочності поняття мовної особистості набуває в політичному дискурсі, оскільки саме він найбільше впливає на суспільну свідомість та отримує найширше розповсюдження в засобах масової інформації.

Дискурс виявляється семіотичним простором, що включає вербальні та невербальні засоби комунікації, орієнтовані на функціонування у відповідній комунікативній сфері з урахуванням тезаурусу прецедентних висловлювань та текстів. Вищезазначений простір також налічує уявлення про типові моделі мовленнєвої поведінки та набір комунікативних тактик й стратегій.

До особливостей семіотичного простору політичного дискурсу відносять те, що співвідношення вербальних та невербальних засобів комунікації не є однорідним: саме у політичному дискурсі важливого значення набувають емблеми, символи, місця проведення тих чи інших політичних заходів. Крім того, мовний портрет політика актуалізується саме в політичному дискурсі під час здійснення соціальної ролі. Мова політика зазвичай наповнена символами, а успіх інколи залежить від вдалого поєднання та комбінування вербальних та невербальних засобів.

Тому вважаємо за доцільне припустити, що мовна особистість політика може бути представлена такою структурою: структурно-мовний, лінгвокогнітивний, мотиваційний [1, с. 37] та комунікативний. Структурно-мовний рівень пов'язує з уявленнями людини про мову як систему, знання правил кодування/декодування повідомлення та загальноприйнятих комунікативних стратегій та тактик. Лінгвокогнітивний рівень представлений картиною світу, концептами та схемами їх взаємодії. Він відповідає за орієнтацію мовця в світі й просторі за рахунок накладання особистого орієнтаційного простору на картину світу. Мотиваційний рівень пов'язується з потребами індивіда, які визначають обрану лінію поведінки, дотримання певних правил поведінки, впливають на побудову текстів і визначають ієрархію цінностей та смислів.

Основним параметром маніпулятивного впливу в політичному дискурсі є масова свідомість. Т. С. Злотнікова [15, с. 145] вказує на такі ознаки масової свідомості як: 1) маса імпульсивна і її імпульси керовані; 2) легко збуджується і її легко змусити повірити у факти, що повідомляються, до того ж, почуття маси прості; 3) маса категорична, вона не знає ані сумнівів, ані невпевненості; 4) маса знищує особистість. Таким чином, основними характеристиками людини маси є: 1) відображення суспільної свідомості; 2) зниження рівня реакції; 3) послаблення інтелектуальної діяльності; 4) неспроможність відкласти дію чи помірковано аналізувати ситуацію; 5) схильність до гіперемоційності та ефективність дій.

В. Н. Степанов [16, с. 174] визначає комунікативну провокаційну стратегію як таку, що спрямована на корекцію психологічного стану співрозмовника з метою його зміни. Вважаємо доцільним ототожнити провокаційну стратегію із маніпулятивною, адже під маніпуляцією розуміємо мовленнєві дії спрямовані за зміну психологічного стану клієнта, зведення нанівець можливості критичної оцінки та раціонального аналізу фактів, інші прояви маніпуляцій суспільною свідомістю. В. Н. Степанов пропонує розрізняти маніпулятивні стратегії двох рівнів: до перших слід відносити стратегію, що визначає комунікативну поведінку впродовж всього акту комунікації, а до другого – таку, що спрямована на вирішення конкретного комунікативного завдання на певному етапі розгорнення акту комунікації.

Маніпуляція свідомістю суспільства чи аудиторії в політиці базується на знанні механізмів поведінки натовпу (громадськості). Одним з найважливіших механізмів, що сприяють породженню суспільної свідомості, є **механізм емоційного зараження** [17, с. 23]. Використання цього механізму сприяє розмиттю індивідуальних особливостей, при цьому емоційний стан та поведінка члена соціальної групи, натовпу чи суспільства в цілому визначається не свідомим аналізом політичної чи суспільної ситуації, а емоційним станом та поведінкою оточення людини. Цей процес зветься **циркулярна реакція** [17, с. 24], на чому базується переважна більшість стратегій та тактик маніпуляції свідомістю аудиторії. Громадськість розглядається в конфліктології як особлива форма вигаданої спільності

людей, де кожен член цієї спільноти може й ніколи не зустріти інших осіб, але вважає їх за людей що поділяють однакові з ним політичні погляди та моральні установки, які отримуються як результат синтезу інформації каналів засобів масової інформації. Таким чином, до останньої можна віднести читачів газет, користувачів мережі Інтернет, прихильників політичних сил тощо. Зрозуміло, що громадськість практично ніколи не користується психологією натовпу, але спільність поглядів та цінностей дає можливість маніпулювати її свідомістю, що й використовується в політичному дискурсі. Переконавання або спростування в політичному дискурсі виявляються ефективними лише у випадку якщо аргументи, які наводяться авторитетною особою, є значущими для аудиторії та співпадають з її переконаннями. Механізм переконання має певні об'єктивні обмеження, тому політики часто вдаються до навіювання думки більшості, навіювання певної інформації впливовою та авторитетною особою, використання прихованого протистояння між представниками різних релігій чи етнічних груп. Поєднання навіювання з механізмом емоційного зараження надає можливість отримати бажаний результат, про що свідчать численні передвиборчі перегони, лобювання інтересів певних груп. Тому мовна особистість в політичному дискурсі має це один план вираження, а саме, засоби невербальної комунікації. На думку І. І. Серякової [18, с. 145], всі комунікативні стилі спілкування формуються за рахунок взаємодії таких дискурсивних складових як емоційна, прагматична та конверсаційна. Саме їх варіювання та відповідна ступінь залучення й надають можливість політикуві досягти поставленої мети.

В дискурсі, і в політичному зокрема, розрізняють такі тактики маніпулятивного впливу як тактики приниження авторитету, присвоєння ярликів, переможних повідомлень, замовчування (підтасовки) фактів, імунізації, фрагментації цілісної картини світу, силання на авторитет, універсальних висловлень, інклюзивності та дистанціювання, та гри мотивом [19]. Також, в сучасній соціолінгвістиці виокремлюють тактику тролінгу та фрустрації, фасцинації, та емоційного резонансу. Під *зменшенням авторитету* розуміються мовленнєві дії, що виокремлюють позитивні/негативні характеристики політичних опонентів або надання аудиторії можливості власноруч дійти бажаних для політика висновків. Під *переможними повідомленнями та присвоєнням ярликів* маються на увазі мовленнєві дії, які чітко поляризують ставлення аудиторії до подій чи явищ, внаслідок чого формується категорична "чорно-біла" картина світу. При *замовчуванні фактів* політик нав'язує аудиторії власне бачення світу чи інтерпретацію подій/явищ. Внаслідок *фрагментації цілісної картини світу* однобічне висвітлення подій призводить до формування бажаного політикуві ставлення з боку аудиторії. Тактика *імунізації* полягає в тому, що політик намагається дистанціюватися від соціального статусу та справити приємне враження на аудиторії, змусивши останню прийняти його за свого. *Посилання на авторитет* дещо схоже на тактику імунізації, оскільки картина світу, що формується внаслідок маніпулятивного впливу політика, асоціюється з певною авторитетною

людиною (президентом, королевою, відомим суспільним діячем тощо). Тактика *універсальних висловлень* полягає в тому, що картина світу, яку представляє політик, здається загальноприйнятною в соціумі (використання лозунгів, звернення до загальнолюдських цінностей). *Інклюзивність та дистанціювання* полягає в тому, що політик проводить розподіл на своїх та чужих, використовуючи при цьому займенники (we-they), протиставлення своїх та чужих. Тактика *зри мотивом* (вона також виступає засобом стимулювання чи залякування) передбачає психолінгвістичний вплив на аудиторію через її потреби, контролюючи в такий спосіб почуття, думки чи поведінку клієнтів соціального інституту. Щодо тактики тролінгу та фрустрації, вона зазвичай спрямована на актуалізацію конфліктних тем чи тез в промові. Вживання фасцинації призводить до того, що клієнти втрачають менше важливої інформації завдяки встановленню довірчих відносин між клієнтом та представником соціального інституту. Тактика емоційного резонансу полягає в тому, що з огляду на феномен лінгвосоціальної індукції мовець/представник соціального інституту досягає бажаного ефекту, розповсюджуючи значущі для аудиторії емоції та погляди на події.

Промова екс-прем'єр міністра Великобританії Тоні Блера дає можливість детально розглянути функціонування та результат використання вищенаведених складових. У промові, присвяченій відставці з посади лідера лейбористської партії та голови уряду, Тоні Блер ефективно використовує вдалу комбінацію вербальних та невербальних засобів комунікації, механізми емоційного зараження, циркулярної реакції та навіювання. Сама промова характеризується, насамперед, символізмом. Вона проголошується саме там, де промовець розпочинав свою політичну діяльність і вперше звертався до аудиторії в якості голови партії. Трибуна розташована перед цитами, прикрашеними червоними постерами з надписом *New Labour-New Britain*, назвою політичної партії *Labour* та її емблемою. Колір краватки політика (червоний) має свідчити про його відданість інтересам партії та країни, що є засобом прихованої маніпуляції свідомістю аудиторії з одного боку, і привернути прихильність аудиторії до нього, з іншого. Кольори взагалі є символом, що широко використовується в політичному дискурсі. Як зазначає Є. С. Огаренко [20, с. 33–38], колір є загально доступним символом, та легко відтворюється. Білий колір зазвичай ототожнюється зі світлом, невинністю, істини, рівності та справедливості. Водночас, він є кольором миру, примирення, партійної чи зовнішньополітичної нейтральності, кольором сорочки в політичному чи діловому світі, який уособлює в собі вищенаведені значення. Щодо червоного кольору, він співвідноситься з кров'ю, вогнем, енергією, агресією, а його пурпурний відтінок символізував королівську владу. Вважаємо, що поєднання кольорів (червоний фон, біла сорочка політика та пурпурна краватка) мають донести до аудиторії таке повідомлення: лейбористи готові до боротьби, Тоні Блер виступає за примирення з партією, а дії лейбористів були спрямовані на підтримку уряду II Величності.

Початок промови характеризується спробою встановити емоційний контакт з аудиторією: Тоні Блер виказує подяку присутнім, звертається особисто до деяких присутніх, звертається до загальнолюдських цінностей (згадує дружину та дітей, що знов таки має привернути аудиторію). Серед комунікативних тактик та стратегій слід зазначити використання переможного повідомлення та присвоєння ярликів (social compassion and helping others, you believe in your values or you are conservative, you believe in the power of the state or the efforts of the individual), замовчування фактів (think of your living standard then, in 1997, and now, visit your local school in modern Britain, pensioners freezing to death unable to heat their homes), фрагментація цілісної картини світу (наводить логічний ряд: great country, magnificent traditions, wonderful history, proud of its past, uncertain of its future, almost old-fashioned, 20th century ideology, the millennium shift of ideology), апелювання до історичних подій та вдалих кроків діяльності його уряду (people are open minded about race and sexuality, they are deprived of prejudices but still remain a bit conservative, they acknowledged the need for the state and responsibility of the individual, so 1997 was a moment for a new beginning, there is only one government since 1995 that can solve all these problems ...only one government, this one). Використання переможного повідомлення та присвоєння ярликів надає мовцеві можливості оминати невдали кроки свого уряду та програти виборів партією, замовчування фактів у поєднанні з апелюванням до історичних подій та вдалих дій прем'єр-міністра має привести аудиторію до логічного висновку: уряд Тоні Блера був найуспішнішим за післявоєнну історію Великобританії. Фрагментація цілісної картини світу сприяє маніпуляції свідомістю слухачів. Політик не згадав ані війни в Іраку, ані невдалих кроків за часів головування в Раді Європи, натомість, аудиторія була переконана у надзвичайному професіоналізмі його уряду.

Серед лексичних засобів слід назвати численні повторення (наприклад, ...War against terrorism. Britain is not a follower in it, Britain is the leader), риторичні запитання, особисті звернення до присутніх. Серед невербальних найтиповіших засобів слід зазначити розведені перед собою руки, стиснутий кулак, постійний зоровий контакт з аудиторією. В політичному дискурсі жестикуляція взагалі вважається ризикованим прийомом, адже аудиторія може помилково ототожнити той чи інший жест, або навпаки, занадто активна жестикуляція вказує на спробу маніпуляції чи зводить її нанівець. Розведені руки Тоні Блера з долонями до аудиторії можуть вказувати на вроджену відкритість політика чи його розгубленість. З іншого боку, використання жестикуляції, яке зазвичай є засобом невербального спілкування для наголошення на деяких словах чи фразах, хоча в у випадку саме цієї промови жестикуляція має відвернути увагу аудиторії від поразки лейбористів та помилок саме Блера. Щодо темпу мовлення, він виявляється оптимальним: занадто прискорений темп сприяє швидкому залученню аудиторії до маніпуляції, тому існує вірогідність того, що дехто з аудиторії задалегідь довідається про наміри мовця, тому середній темп є бажаним. Крім цього, мовець постійно підтримує зоровий контакт з аудиторією, а шгучні запинання

в мовленні надають відчуття емоційного збудження, схвильованості та ширості слів політика. Слід звернути увагу на велику кількість емфатичних пауз у мовленні промовця, які разом з використанням лексичних повторів та рамкових просодичних конструкцій створюють переконалий тон та ритм.

Щодо подальших напрямів дослідження мовного портрету політиків в площині актуалізації мовної особистості, вважаємо, що майбутні комплексні дослідження вербальних та невербальних засобів маніпуляції у політичному дискурсі з використанням відеозаписів та акустичного аналізу просодичних показників можуть дати підґрунтя для розробки методики проведення аналізу політичних промов.

Література

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 263 с.
2. Аксьонова В. І. Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства / В. І. Аксьонова // Гуманітарний вісник ЗДА. – 2012. – № 49. – С. 67.
3. Красных В. В. "Свой" среди "чужих": миф или реальность? / В. В. Красных. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2003. – 375 с.
4. Карасик В. И. Общие проблемы изучения дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5–20.
5. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Сознание. Коммуникация) : [монография] / В. В. Красных. – М.: Диалог – МГУ, 1998. – 352 с.
6. Седых А. П. Этнокультурные характеристики языковой личности (на материале французской языковой личности) : дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 "Теория языка" / Седых Аркадий Петрович. – Белгород, 2006. – 418 с.
7. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : [монографія] / Н. В. Петлюченко. – Одеса: Астропринт, 2009. – 464 с.
8. Горелов И. Н. Основы психолінгвістики : учебное пособие / И. Н. Горелов, К. Ф. Седов. – М.: Лабиринт, 2005. – 320 с.
9. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Э. Берн. – СПб.: Лениздат, 1992. – 400 с.
10. Фесенко О. П. От языковой личности к речевому портрету, или Еще раз о терминологическом многообразии в лингвистике / О. П. Фесенко // Актуальные проблемы лингвистики и методики преподавания иностранных языков : мат-лы междунар. науч.-практ. конф. (Омск, 29 марта 2013 г.). – Омск: Омская юридическая академия, 2013. – С. 157–163.
11. Каменская О. Л. Текст и коммуникация : учеб. пособие для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / О. Л. Каменская. – М.: Высш. шк., 1990. – 152 с.
12. Барашева Д. Е. Интерпретация понятия языковой личности / Д. Е. Барашева // Горизонты образования. – 2011. – № 2 (32). – С. 75–81.
13. Солодянкина Н. В. Речевой портрет студента-филолога / Н. В. Солодянкина, А. В. Хвостова // Русская языковая личность в современном коммуникативном пространстве : мат-лы Междунар. науч. конф. – Бийск : ФГБОУ ВПО "АГАО", 2012. – С. 155–159.
14. Леорда С. В. Речевой портрет современного студента : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / С. В. Леорда. – Саратов, 2006. – 19 с.
15. Злотникова Т. С. Человек – хронотоп – культура / Т. С. Злотникова. – Ярославль: Ремдер, 2003. – 172 с.
16. Степанов В. Н. Провоцирование в социальной и массовой коммуникации : монография / В. Н. Степанов. – СПб.: Роза мира, 2008. – 268 с.
17. Евгеньева Т. В. Технологии социальных манипуляций и методы противодействия им. Спецкурс по политической психологии / Т. В. Евгеньева. – СПб.: Питер, 2007. – 112 с.
18. Серякова И. И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках : монография / И. И. Серякова. – Киев: Изд. Центр КНЛУ, 2012. – 280 с.

19. Пожидаева И. В. Когнитивно-прагматические тактики и техники манипуляции (на примере политических блогов Рунета и Укрнета) / И. В. Пожидаева // *Studia Linguistica*. – 2010. – Вып. 4. – С. 495–498.

20. Огаренко Е. С. Политические коммуникации : учебно-методическое пособие / Е. С. Огаренко. – Одесса : Одесск. нац. ун-т имени И. И. Мечникова, 2013. – 176 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. <https://www.youtube.com/watch?v=8ZdueiaicR4>.

Literature

1. Karaulov Yu. N. Russkiy jazuk i jazukovaya lichnost' / Yu. N. Karaulov. – M. : Nauka, 1987. – 263 p.

2. Aksyonova V. I. Formuvannya komunikativnoyi osobustosti v umovakh globalizatsii suspilstva / V. I. Aksyonova // *Gumanitarni visnyk ZDIA*. – 2012. – № 49. – P. 67.

3. Krasnykh V. V. "Svoy" sredi "chuzhykh": mif ili realnost'? / V. V. Krasnykh. – M. : ITDGG "Gnozis", 2003. – 375 p.

4. Karasik V. I. Obshchie problem izucheniya diskursa / V. I. Karasik // *Jazukovaya lichnost: institutsionalnyi i personalnyi diskurs*. – Volgograd : Peremena, 2000. – P. 5–20.

5. Krasnykh V. V. Virtualnaya realnost' ili realnaya virtualnost'? (Chelovek. Soznanie. Kommunikatsiya) : [monografiya] / V. V. Krasnykh. – M. : Dialog – MGU, 1998. – 352 p.

6. Sedykh A. P. Etnokulturnye kharakteristiki jazukovoi lichnosti (na material frantsuzskoi jazykovoi lichnosti : diss. ... d-ra philol. nauk : 10.02.19 "Teoriya jazyka" / Arkadiy Petrovich Sedykh. – Belgorod, 2006. – 418 p.

7. Petluchenko N. V. Kharizmatyka: movna osobystist' i diskurs : [monografiya] / N. V. Petluchenko. – Odesa: Astroprint, 2009. – 464 p.

8. Gorelov I. N. Osnovy psikholingvistiki : uchebnoye posobie / I. N. Gorelov, K. F. Sedov. – M. : Labirint, 2005. – 320 p.

9. Bern E. Igra, v kotorye igraut ludi. Psikhologiya chelovecheskikh vzaimootnoshenii; Ludi, kotorye igraut v igru. Psikhologiya chelovecheskoi sudby / E. Bern. – SPb. : Lenizdat, 1992. – 400 p.

10. Fesenko O. P. Ot jazykovoi lichnosti k rechevomu portretu, ili eshche raz o terminologicheskom mnogoobrazii v lingvistike / O. P. Fesenko // Aktualnye problem lingvistiki I metodiki prepodavaniya inostrannykh jazykov : materialy mezhdunarodnoi nauchno-practicheskoi konferentsii (Omsk, 29 marta 2013). – Omsk : Omskaya juridicheskaya akademiya, 2013. – P. 157–163.

11. Kamenskaya O. L. Tekst I kommunikatsiya : uchebnoye posobie dlya in-tov i fak-tov inostr. jazukov / O. L. Kamenskaya. – M. : Vyssh. Shkola, 1990. – 152 p.

12. Barasheva D. E. Interpretatsiya ponyatiya jazukovoi lichnosti / D. E. Barasheva // *Gorizontu obrazovaniya*. – 2011. – № 2(32). – P. 75–81.

13. Solodyankina N. V. Rechevoi portret studenta-philologa / N. V. Solodyankina, A. V. Khvostova // *Russkaya jazukovaya lichnost v sovremennom kommunikativnom prostranstve: material mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii*. – Biysk : FGBOU VPO "AGAO", 2012. – P. 155–159.

14. Leorda C. V. Rechevoi portret sovremennogo studenta: avtooref. diss. ... kand. philol. nauk : 10.02.01 "Russkii jazuk" / S. V. Leorda. – Saratov, 2006. – 19 p.

15. Zlotnikova T. S. Chelovek – khronotop – kultura / T. S. Zlotnikova – Jaroslavl : Remder, 2003. – 172 p.

16. Stepanov V. N. Provotsirovanie v sotsyalnoi i massovoi kommunikatsii: monografiya / V. N. Stepanov. – SPb. : Roza mira, 2008. – 268 p.

17. Yevgenyeva T. V. Tekhnologii sotsyalnykh manipulyatsyi i metodu protivodeistviya im. Spetskurs po politicheskoi psikhologii / T. V. Yevgenyeva. – SPb. : Piter, 2007. – 112 p.

18. Seryakova I. I. Neverbalnyi znak kommunikatsii v anglojazychnykh diskursivnykh praktikah : monografiya / I. I. Seryakova. – Kiev : Izd. Tsentr KHLU, 2012. – 280 p.

19. Pozhydayeva I. V. Kognitivno-pragmaticheskie taktiki i tekhniki manipulyatsii (na primere politicheskikh blogov Runeta i Ukrneta) / I. V. Pozhydayeva // *Studia Linguistica*. – 2010. – Vyp. 4. – P. 495–498.

20. Ogarenko E. S. Politicheskie kommunikatsii (uchebno-metodicheskoe posobie) / E. S. Ogarenko. – Odessa : Odessk. Nats. Un-t imeni I. I. Mechnikova, 2013. – 176 p.

21. <https://www.youtube.com/watch?v=8ZdueiaicR4>.